KARATAY Sanat ve Tasarım DERGİSİ
Karatay Journal of Art and Design

Karatay Sanat ve Tasarım Dergisi, 2(2),2025: 70-88
Geliş Tarihi / Received: 16.11.2025
Kabul Tarihi / Accepted: 22.12.2025

Kent ve Tipografi: Kamusal Alanlarda Semantik Anlatı ve Kentsel İmge

İrem Fulya ÖZKAN
Bağımsız, Türkiye,
iremfulyaozkan@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-7112-7119

ÖZET

Bu çalışma, kamusal alanlarda yer alan tipografinin kentsel imge üzerindeki anlamsal etkilerini disiplinlerarası ve bütüncül bir bakış açısıyla incelemeyi amaçlamıştır. Kuramsal çerçevede kent, yalnızca fiziksel bir yerleşim alanı olarak değil, aynı zamanda sosyal, kültürel, ekonomik, tarihsel, estetik, sanatsal, politik ve simgesel boyutlarıyla çok katmanlı bir sistem olarak değerlendirilmiş; bu çok boyutlu yapı tipografinin algılanma biçimini, işlevini ve kamusal mekân içindeki etkisini doğrudan belirlemiştir. Kamusal mekân, bireylerin karşılaştığı, etkileşim kurduğu, iletişim geliştirdiği, toplumsal ilişkileri deneyimlediği, kolektif bellek oluşturduğu ve ortak anlamların üretildiği dinamik bir alan olarak ele alınmıştır. Araştırmada tipografinin kamusal alandaki işlevleri, göstergebilimsel çözümleme yöntemiyle nitel bir yaklaşım temelinde incelenmiş; farklı kentlerdeki tipografik yerleştirmeler Saussure ve Peirce temelli modellemeler doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bu kapsamda yazı karakteri, biçim, renk, boyut, yerleşim, tipografik düzen, materyal seçimi, tasarım kararları, estetik tercihler ve konumlandırma stratejileri sistematik olarak analiz edilmiştir. Bulgular, tipografinin yalnızca bilgi aktarımı sağlamadığını; yönlendirme, bilgilendirme, mekânsal kimlik kazandırma, aidiyet duygusunu pekiştirme, kültürel temsilleri görünür kılma ve estetik bütünlüğü güçlendirme işlevlerini üstlendiğini göstermektedir. Tipografi, biçim ile içerik arasındaki bütünlüğü sağlayarak kentin görsel kimliğini pekiştirmekte ve kültürel çeşitliliğin sürdürülebilir görünürlüğünü desteklemektedir.

Anahtar Kelimeler: Tipografi, Kent İmgesi, Kamusal Alan, Göstergebilim, Kentsel Bellek.

KARATAY Sanat ve Tasarım DERGİSİ
Karatay Journal of Art and Design

Karatay Sanat ve Tasarım Dergisi, 2(2),2025: 70-88
Geliş Tarihi / Received: 16.11.2025
Kabul Tarihi / Accepted: 22.12.2025

City and Typography: Semantic Narrative and Urban Image

İrem Fulya ÖZKAN
Türkiye,
iremfulyaozkan@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-7112-7119

ABSTRACT

This study aimed to examine the semantic effects of typography in public spaces on the urban image from an interdisciplinary and holistic perspective. Within the theoretical framework, the city was evaluated not only as a physical settlement but also as a multilayered system with social, cultural, economic, historical, aesthetic, artistic, political, and symbolic dimensions; this multidimensional structure directly shaped the perception, function, and impact of typography within public space. Public space was considered as a dynamic domain where individuals encounter one another, interact, communicate, experience social relations, construct collective memory, and generate shared meanings. In the research, the functions of typography in public space were examined through semiotic analysis within a qualitative approach; typographic installations in different cities were evaluated in line with Saussurean and Peircean models. In this context, typeface, form, color, size, layout, typographic composition, material choice, design decisions, aesthetic preferences, and positioning strategies were systematically analyzed. The findings revealed that typography does not merely serve as a tool of information transfer; rather, it fulfills functions such as orientation, communication, spatial identity construction, reinforcement of a sense of belonging, visibility of cultural representations, and enhancement of aesthetic integrity. Typography, by ensuring unity between form and content, strengthens the visual identity of the city and supports the sustainable visibility of cultural diversity in public spaces.

Keywords: Typography, Urban Image, Public Space, Semiotics, Urban Memory.

GİRİŞ

Kent çevreleri, farklı toplulukların etkileşime girdiği, kültürlerin kesiştiği ve ekonomik faaliyetlerin yoğunlaştığı dinamik alanlar olarak işlev görmektedir. Kentsel yaşamın gündelik ritmi, bireysel davranışlar ile toplumsal etkilerin karmaşık etkileşiminden doğmakta olup, bu durum fiziksel çevreyle derinlemesine iç içe geçmiş durumdadır (Aytaç, 2023:200). Bu bağlamda, kent yaşamının özü, somut mekânsal düzenlemeler ile kolektif bilinçte şekillenen soyut kavramsallaştırmalar arasında simbiyotik bir ilişki doğurmaktadır.

Tasarım, giderek daha karmaşık, kalabalık ve heterojen bir yapıya sahip olan kentleri yapılandırma ve anlamlandırma sürecinde belirleyici bir rol üstlenmektedir. Özellikle mekânsal yönlendirme, bilgi iletimi ve kavranabilirliğe yönelik görsel analiz ihtiyacı, karmaşık kentsel ortamın doğasına paralel olarak artış göstermektedir. Profesyonel tasarımcıların uzmanlıkları, gazete mizanpajlarından otobüs duraklarındaki reklamlara, anıtsal yapıların tasarımından gündelik nesnelerin biçimlendirilmesine, kamusal meydanların düzenlenmesinden iç mekânların görsel organizasyonuna kadar uzanan geniş bir yelpazede vazgeçilmez bir rol oynamaktadır (Zhang ve Wakkary, 2014:2).

Kentsel mekânlar, görsel uyaranların, sembollerin ve temsillerin zengin dokusuyla karakterize edilmekte, bu öğeler kent kimliğinin ve kolektif tahayyülün inşasına aktif biçimde katkıda bulunmaktadır. Bu olgunun merkezinde, kent imgesi ile kamusal alan arasındaki incelikli etkileşim yer almaktadır. Kamusal alanlar, kentteki sosyal, kültürel ve politik dinamikleri yansıtan kentsel imgelerin hem açığa çıktığı hem de tartışıldığı kamusal sahneler işlevi görmektedir (Hayta, 2016: 56). Kentsel yaşamın sahnesi olarak kamusal alanların, toplumsal etkileşimleri, kültürel ifadeleri ve yurttaş katılımını teşvik ettiği dikkate alındığında, bu alanlarda yer alan tasarım öğelerinin kent imgesinin inşasına nasıl katkı sunduğu sorusu önem kazanmaktadır.

Duany ve arkadaşlarının (2010:5) gözlemlerine göre, kamusal alanların estetik bütünlüğü, bir kentin sakinleri ve ziyaretçileri tarafından nasıl algılandığı ve deneyimlendiği üzerinde derin bir etkiye sahiptir. Bu çerçevede, görsel tasarım unsurlarının, bir kentin imgesinin algısal, deneyimsel ve temsili boyutlarını şekillendirmede temel bileşenler olduğu açıktır. Bu doğrultuda çalışma, kent imgesi ile kamusal alanlarda kullanılan tipografik yapıların çok katmanlı anlamsal etkileşimlerini irdelemeyi ve bu iki unsurun karşılıklı etkileri ile birlikte kurucu dinamiklerini açıklığa kavuşturmayı amaçlamaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışma, kamusal alanlarda kullanılan tipografik uygulamaların kent imgesi üzerindeki anlamsal etkilerini incelemek amacıyla nitel bir araştırma yaklaşımını benimsemektedir. Tipografik öğelerin yalnızca biçimsel özellikleri değil, aynı zamanda bağlamsal, kültürel ve semantik boyutları değerlendirildiğinden betimsel yöntem tercih edilmiştir.

Analiz süreci, göstergebilimsel çözümleme temelli bir yaklaşımla yürütülmüştür. Göstergebilim, yalnızca dilsel göstergelerin değil, aynı zamanda görsel ve mekânsal düzenlemelerin de anlam üretim süreçlerini açıklayan çağdaş bir düşünme biçimi olarak değerlendirilmektedir (Kıran, 2009:5). Bu bağlamda Saussure'ün 'gösteren–gösterilen' modeli ile Peirce'in 'ikon–indeks–sembol' sınıflandırması kuramsal zemine entegre edilmiştir. Saussure'ün modeli, tipografik uygulamaların biçimsel özellikleri (yazı tipi, punto, renk, malzeme ve mekânsal konum) ile bu biçimlerin kent bağlamında uyandırdığı kavramsal çağrışımlar arasındaki ilişkileri açığa çıkarmak amacıyla kullanılmıştır. Peirce'in sınıflandırması ise tipografik öğelerin temsil biçimleri, bağlamsal ilişkileri ve kültürel kodlarla kurduğu bağlantıları belirlemek için uygulanmıştır. Böylece tipografi, yalnızca görsel bir düzenleme olarak değil, aynı zamanda çok katmanlı bir

anlam üretim süreci olarak değerlendirilmiştir.

Göstergebilimsel çözümleme süreci üç temel aşamada gerçekleştirilmiştir (Tablo 1). İlk aşama olan 'Tanımlama' sürecinde, tipografik uygulamalar ayrıntılı biçimde betimlenmiştir. Bu aşamada yazı karakteri, biçim, renk, kullanılan malzeme ve mekânsal konum gibi nitelikler ayrı ayrı ele alınmış; her bir unsurun görsel ve fiziksel özellikleri ortaya konulmuştur. Böylece tipografinin yalnızca estetik bir düzenleme olmadığı, aynı zamanda belirli tasarım kararlarının ürünü olduğu vurgulanmıştır.

Aşama	**Kuramsal Dayanak**	**İncelenen Unsurlar**	**Çözümleme Boyutu**	**Beklenen Çıktı**
1. Tanımlama	Betimsel yöntem	Yazı karakteri, biçim, renk, malzeme, mekânsal konum	Görsel ve fiziksel niteliklerin betimi	Tipografinin biçimsel özelliklerinin sistematik tanımlanması
2. Anlamlandırma	Saussure – Gösteren / Gösterilen	Biçimsel nitelikler (gösteren), kavramlar/duygular/kimlik algıları (gösterilen)	Biçim–içerik ilişkisi	Tipografik unsurların kent bağlamında kavramsal çağrışımları
3. Gösterge Türü Sınıflandırma	Peirce – İkon / İndeks / Sembol	Biçimsel benzerlikler (ikon), mekânsal/nedensel ilişkiler (indeks), kültürel kodlar (sembol)	Göstergenin türüne göre işlevsel analizi	Tipografinin kent mekânında çok katmanlı anlam üretim süreçleri

Tablo 1. Göstergebilimsel Çözümleme Sürecinin Aşamaları

Kent ve Tipografi: Kamusal Alanlarda Semantik Anlatı ve Kentsel İmge

İkinci aşama olan 'Anlamlandırma' sürecinde, Saussure'ün göstergebilimsel modeli temel alınmıştır. Bu model doğrultusunda her tipografik unsur 'gösteren' ve 'gösterilen' düzeyinde değerlendirilmiştir. Yazı tipi, punto ya da renk gibi biçimsel özellikler 'gösteren' olarak tanımlanırken; bu biçimlerin kent bağlamında uyandırdığı kavramlar, duygular ve kimlik algıları 'gösterilen' boyutunu oluşturmuştur. Böylece tipografinin, biçimsel görünümler aracılığıyla nasıl anlam taşıdığı ve toplumsal bellekle nasıl ilişki kurduğu açığa çıkarılmıştır.

Üçüncü aşama olan 'Gösterge Türü Sınıflandırma' sürecinde ise Peirce'in 'ikon–indeks–sembol' ayrımı kullanılmıştır. Bu sınıflandırma aracılığıyla tipografik öğelerin temsiliyet düzeyleri ve bağlamsal işlevleri incelenmiştir. İkonlar biçimsel benzerlikleriyle, indeksler nedensel veya mekânsal ilişkileriyle, semboller ise kültürel kodlar ve uzlaşımlarla anlam kazanmıştır. Böylece tipografinin kent mekânındaki işlevi yalnızca görsel kimlik yaratmakla sınırlı kalmamış;

bunun yerine kültürel, toplumsal ve bağlamsal anlam üretim süreçleriyle bütünleşik bir yapı olarak ele alınmıştır. Araştırmanın örneklemi, 1999–2019 yılları arasında üretilmiş, kamusal alanda konumlanan ve kent kimliğiyle anlamlı etkileşim kurma potansiyeli taşıyan tipografik uygulamalardan oluşturulmuştur. Amsterdam, Berlin, Lizbon, New York ve Londra gibi farklı sosyo-kültürel bağlamlara sahip kentlerden seçilen örnekler; erişilebilirlikleri, kent kimliğiyle kurdukları anlam ilişkileri ve literatürde ya da güncel tasarım pratiklerinde referans gösterilmeleri temelinde değerlendirilmiştir.

Çalışma, seçilen kentler ve tipografik örneklerle sınırlıdır. İnceleme dönemi, 21. yüzyılın ikinci çeyreğinde öne çıkan kentsel tipografi ve tasarım eğilimlerinin temsil gücü dikkate alınarak belirlenmiştir. Bulguların, farklı bağlamlarda yapılacak benzer araştırmalarla genişletilmesi, tipografi–kent imgesi ilişkisinin daha kapsamlı biçimde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kavramsal çerçevede tipografi–kent ilişkisini anlamak, öncelikle kentin kendisini, kamusal mekânı ve bu iki unsurun kentsel imge üzerindeki karşılıklı etkileşimlerini doğru biçimde tanımlamayı gerektirmektedir. Kent, mekânsal düzenlemeler ile sosyo-kültürel dinamiklerin sürekli etkileşim içinde olduğu karmaşık bir sistem olarak ifade edilmektedir (Lefebvre, 1991:33). Bu nedenle tipografinin anlam üretme kapasitesi, kentsel bağlamın bütüncül yapısında değerlendirilmelidir. Aşağıdaki bölümde, kentin temel bileşenleri ile kamusal mekânın kentsel yaşam imgesini şekillendiren rolü ayrıntılı biçimde ele alınacaktır.

Kent, Kamusal Mekân ve Kentsel Yaşam İmgesi İlişkisi

Kent mekânları, insanlık tarihi boyunca yalnızca fiziki yapılar olarak değil, aynı zamanda dinamik toplumsal süreçlerin yaşandığı, sürekli dönüşen sosyo-kültürel olarak da önemli roller üstlenmiştir. Kentler, taşıdıkları imge, kimlik, kültür ve toplumsal yapıya dair derin veriler nedeniyle farklı disiplinlerin sürekli olarak ilgisini çeken araştırma alanları olarak öne çıkmaktadır.

Lewis Mumford (1961:3) kentleri, “insanlığın en büyük sanat eseri” olarak nitelendirerek, kentlerin yalnızca yaşam alanları olmadığını, aynı zamanda uygarlığın ve ilerlemenin birer simgesi olarak taşıdığı ikonik önemi de vurgulamaktadır. İnsanlık evrimi sürecinde, insanların görece kısa bir zaman diliminde yoğun kentlerde yaşamaya başlamasıyla birlikte kente ilişkin meselelerin giderek daha görünür hâle geldiği ifade edilmektedir (UN-Habitat, 2016:17). Günümüzde ise, bireylerin zamanla artan bir şekilde kent yaşam biçimlerine yönelme eğilimi gösterdiği dikkat çekmektedir.

Genel olarak kent kavramı, tarım dışı alanlarda yoğunlaşmış, on binlerce insanın yaşadığı, fiziksel, sosyal ve yönetsel bakımdan örgütlü ve çeşitlenmiş yerleşim birimleri olarak ifade edilmektedir (Sencer, 1979:8). Özellikle sanayileşme sonrasında kent, toplumların ekonomik, kültürel ve siyasal yaşamlarının merkezi hâline gelmiştir. Kentler, bir toplumun yaşam tarzını yansıtan, insanın geçmişten günümüze kadar kazandığı tüm davranış, düşünce ve eylem biçimlerini sergileyen bir yapı olarak ortaya çıkmaktadır (Özer, 2010:130). Bu yönüyle kent, çağdaş insan kültürünün de bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Kent kavramı, kentsel bireyi çevreleyen ve etkileyen tüm boyutları içermektedir. Bu bağlamda kent, insan davranış ve düşüncelerini etkileyen farklı bir toplumsal düzeni tanımlayan bir

kavram olarak da ifade edilmektedir (Hayta, 2016:166). Görüldüğü üzere kentler, çeşitli temsiller aracılığıyla çok sayıda simgesel anlamla donanmış yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu temsiller, bireylerin kentsel manzarayı algılama biçimlerini ve bu manzarayla kurdukları ilişkileri etkileyerek, kent yaşamına dair imgelerin inşasına katkıda bulunmaktadır. Söz konusu simgesel unsurlar özellikle kolektif kamusal mekânlarda daha belirgin biçimde görünür hâle gelmektedir. Kentsel mekânın fiziksel kurgusu ise, toplumsal etkileşim biçimlerini, bireysel davranışları ve kimlik oluşum süreçlerini doğrudan şekillendirmektedir. Bu bağlamda "mekân" kavramı, kentin kültürel yapısını tanımlamada öne çıkan önemli bir öğedir. Hayta'ya (2016:170) göre, insan eliyle üretilmiş her şey kent kavramı içinde yer almakta, bu da bireyin kendini algılayış biçiminden değer ve amaçlarını planlayışına kadar tüm boyutların kültürel öğeler içinde somutlaştığını göstermektedir. Bu çerçevede, maddi ya da manevi tüm bu değerlerin, kent yaşamı içinde bireylerin ortak bir paydada buluşmalarına olanak sunduğu söylenebilir. Böylece insanlar, kentle birlikte evrilen ortak bir yaşam kültürünün parçası hâline gelmektedir. Bu etkileşim ise ortak yaşam alanlarının ve mekânlarının oluşumunu mümkün kılmıştır (Çınar, 2013:39).

Toplumu ve kentsel olguları anlayabilmek adına mekân kavramının doğru biçimde tanımlanması önemlidir. Yerleşik hayata geçişle birlikte, mekân kavramı da zamanla yalnızca coğrafi bir konumu değil, yaşanılan ve inşa edilen bir alanı ifade eden toplumsal bir kavrama evrilmiştir (Lefebvre, 1991:38). Mekân, bireylerin insan ilişkilerinin ve bu ilişkilerin gerektirdiği yapıların yer aldığı, sınırlarını belirleyen ve örgütlenme biçimini tayin eden bir bütünlük olarak tanımlanmaktadır (Tümtaş, 2012:6). Bu bağlamda, toplumun zihninde algılanan ve yaşanan mekân deneyimi, fiziksel, zihinsel ve toplumsal boyutları birleştiren bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır (Avar, 2009:13).

Mekânın oluşumu ve biçimlenmesinde en belirleyici unsurların, kültürel ve kimliksel ögeler olduğu ve bu ögeler aracılığıyla toplumsal mitlerin de yansıtıldığı ifade edilmektedir. Kültürel değişimlerin etkisiyle pekişen bu durumun, teknolojik gelişmelerin katkısıyla birlikte gündelik yaşam pratiklerini, bireysel alışkanlıkları, zaman algısını ve mekân anlayışını dönüştürdüğü görülmektedir (Tümtaş, 2012: 10). Günümüzde ise büyük ölçüde tüketime dayalı bir toplumsal yaşam deneyiminin egemenlik kazandığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, modern kentlerin kamusal mekânlarının çoğu zaman tüketime yönelik biçimde düzenlendiği ve yalnızca tüketimi mümkün kılacak işlevlerle donatıldığı belirtilmektedir (Telli, 2021:194-196). Bununla birlikte, söz konusu mekânlarda bireylerin karşılıklı etkileşim içine girdikleri, ortak etkinlikleri paylaştıkları ve düşünsel temsillerini bu ortamlara yansıtarak topluluğun bir parçası olduklarını hissettikleri ifade edilmektedir (Habermas, 2010:29). Böylece mekânın, kentsel ve toplumsal değerlere ev sahipliği yapan, iletişimin sağlandığı ve yeni anlamların üretildiği kolektif bir platform niteliği kazandığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Kent imgesinin, fiziksel yapılar, kültürel temsiller ve yaşanan deneyimlerin karmaşık bir etkileşimi sonucunda inşa edildiği görülmektedir. Kamusal mekânların ise yalnızca fiziksel varlıklar olmadığı, aynı zamanda sosyal etkileşimlerin, kültürel ifadelerin ve çeşitli karşılaşmaların gerçekleştiği alanlar olarak kent imgesinin oluşumunda özel bir yere sahip olduğu ifade edilmektedir. Mekânların yalnızca birer meta ya da gösterge olarak değil, aynı zamanda çokluk ve çeşitliliği temsil eden ortamlar olarak işlev gördüğü belirtilmektedir (Karakaş, 2019:19). Bu çerçevede, kamusal mekânların mimari yapılar dışında taşıdığı görsel unsurların yansıttığı çok katmanlı anlamların da araştırılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Tipografide Göstergebilimsel ve Anlamsal Argümanlar

İnsan, tarih boyunca çevresinde var olan simgeleri, imgeleri ve çeşitli göstergeleri yorumlama, tanımlama ve anlamlandırma çabası içinde olmuş ve bu doğrultuda iletişimi bir araç hâline getirmiştir (Çiçek, 2016:141-144). İnsanlar arasındaki iletişimin temelleri ile yorumlama süreçlerini inceleyen göstergebilim alanının, Antik Yunan'dan günümüze kadar uzanan bir yapı sergilediği belirtilmektedir. Zamanla bu yapı, bireyin dış dünyayı anlamlandırmasında işlevsel bir model hâline gelmiştir (Rifat, 2019:11).

17. ve 18. yüzyıllarda Leibniz, Diderot, Condillac ve Lambert gibi birçok filozof, dil olgusu üzerine yoğunlaşmış ve göstergeler ile onların anlamları üzerine çeşitli çalışmalar gerçekleştirmiştir (Rifat, 2019:15). Ancak, göstergebilimin temellerinin, "An Essay Concerning Human Understanding (1690)" adlı yapıtında "semeiotike (semiotics)" terimini ilk kez kullanan İngiliz filozof John Locke tarafından atıldığı belirtilmektedir. Locke, bu kavramı "gösterge öğretisi" olarak tanımlamıştır (Dervişcemaloğlu, 2005:9-12).

Modern göstergebilim kuramları, bu alanın iki temel figürü olan Ferdinand de Saussure ve Charles Sanders Peirce'in katkılarıyla yapılandırılmıştır. Saussure, göstergebilimin toplumsal işlevine odaklanırken, Peirce ise göstergelerin mantıksal yönü üzerinde durmuştur (Çiçek, 2016:143). Günümüzde geliştirilen modern göstergebilim sistemlerinin, bu disiplinin başlangıçtaki tanımlarının çok ötesine geçtiği görülmektedir. Literatürde göstergebilime ilişkin çok sayıda tanım bulunduğu dikkat çekmektedir. Bu tanımlara dayanarak, göstergebilimin kapsamı ve amacı, göstergeleri, göstergeler arası ilişkileri ve gösterme süreçlerini inceleyen bir alan olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda, göstergebilim çalışmaları için temel araştırma nesnesi olan 'gösterge' kavramının anlaşılması gerekmektedir.

Göstergebilimin temelini oluşturan "gösterge" kavramı, en yalın hâliyle, kendisinden başka bir şeyi gösteren nesne, varlık ya da olgu olarak tanımlanmaktadır (Dervişcemaloğlu, 2005:9). Başka bir ifadeyle, göstergeler, algılandıklarında başka bir imgeyi çağrıştıran uyaranlar olarak değerlendirilmektedir (Çulha, 2011: 413). Saussure'e göre gösterge, gösteren (göstergenin fiziksel varlığı) ile gösterilen (zihinde uyandırdığı kavram) arasındaki ilişki üzerinden ortaya çıkmaktadır. Gösteren, göstergenin fiziksel varlığını temsil ederken, gösterilen, zihinde çağrışım yapan kavramsal içeriği ifade etmektedir (Çiçek, 2016:138). Öte yandan Peirce, gösterge kavramını "başka bir şeyin yerine geçen herhangi bir şey" olarak tanımlamıştır (Rifat, 2014:31).

Göstergeler, içinde bulundukları bağlamda yer alan tüm değişkenlerle kurdukları ilişkiler çerçevesinde hem gerçek hem de mecaz düzlemde yorumlanmaktadır. Gerçek anlam, gösterenin doğrudan doğruya gösterilene iletilmesiyle oluşturulmaktadır. Mecaz anlam ise, gösterilenin dolaylı biçimde gösteren aracılığıyla iletilmesiyle ortaya çıkmaktadır (Smith-Shank, 2019:67).

Görüldüğü üzere, göstergelerin yönlendirdiği anlamlar, kendi aralarındaki ilişkilere bağlı olarak çok katmanlı bir yapı sergileyebilmektedir. Bu bağlamda, anlamın, bakış açısına, zamana, göstergenin sunuluş biçimine ve onu yorumlayan alımlayıcının tüm niteliklerine göre değişebileceği ifade edilmektedir (Kıran, 2009:6). Bu değişken yapısı sayesinde göstergebilimsel yöntem, görsel iletişim tasarımı alanında mesajların iletilmesi, anlaşılması, yorumlanması, açıklanması ve çözümlenmesi açısından en işlevsel yöntemlerden biri olarak kullanılmaktadır.

Pierce ve Saussure sonrasında göstergebilim alanında yürütülen araştırmaların günümüze

kadar kesintisiz biçimde sürdüğü ve evrildiği görülmektedir. Günümüzde ise modern göstergebilimsel yöntemlerin, özellikle görsel unsurların analizi ve çok katmanlı anlam inşası süreçlerinde sıkça başvurulan bir teknik hâline geldiği belirtilmektedir.

Bir çözümleme ve anlam üretim yöntemi olarak göstergebilimin, tipografi alanında da temel bir işlev üstlendiği ifade edilmektedir. Tipografide göstergebilim, yazı karakterleri, düzenlemeler ve diğer tasarım ögelerinin bir metnin ilettiği genel anlam üzerindeki etkisini anlamaya yönelik güçlü bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Bununla birlikte, tipografinin anlam katmanlarının çözümlenebilmesi için, bu alanın tasarım içindeki konumunun tarihsel gelişimi ve tipografi teknolojilerindeki dönüşümler doğrultusunda incelenmesi gerekmektedir (Lupton, 2014:12-15).

Görsel iletişimde önemli bir araç olarak değerlendirilen tipografi ise, en yaygın tanımıyla yazı karakterlerinin düzenlenmesi olarak tanımlanmaktadır (Cui vd., 2023:110). Bununla birlikte tipografi oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. En genel anlamıyla tipografi, dizgi, kompozisyon, yazı tasarımı, grafik tasarım, kaligrafi, grafiti, karikatür sanatı gibi yazı düzenlemesi yoluyla ürün ortaya koyan birçok alanı kapsayan bir zanaat olarak öne çıkmaktadır (Özpolat, 2021:2741).

Tipografi kavramının ilk tanımlarına bakıldığında, bu alanın öncelikle harf dizgisini düzenleyerek bilgiyi görselleştirmeye dayanan bir sanat biçimi olarak algılandığı görülmektedir. Ancak bu tanımların, günümüzün dinamik koşullarını tam olarak karşılamadığı görülmektedir. Bazı kaynaklarda "yazı bilimi" olarak da adlandırılan tipografi, günümüzde belirli kurallara göre görselleştirilmiş sözel iletişim ögelerinin, belirli bir amaca hizmet edecek şekilde okuyucuya ulaştırılması sürecinin tasarımı olarak özetlenebilmektedir (Özdemir ve Kurt, 2021:88).

20. yüzyılın sonlarına doğru gelişen postmodern tasarım anlayışı, özellikle tipografi alanında yeni bakış açıları ortaya koymuştur. Fransız filozof Jacques Derrida, sözden çok yazının önceliğini vurgularken, tasarımlarda kullanılan tipografik ögelerin yalnızca dilsel değil, aynı zamanda ontolojik bir anlam taşıdığını ve mesaj ile bu mesajın sayfada görünme biçimi arasında ilişki kurulması gerektiğini savunmuştur (Brideau, 2013:101). Bu bağlamda, tipografinin kendine özgü nitelikleri ve tasarım içerisine dahil edilme biçimi, hedef kitleyle doğrudan bir etkileşim kurulmasını mümkün kılmaktadır. Ambrose ve Harris'e (2014:7) göre tipografi, yazılı bir düşüncenin görsel temsili olarak tanımlanmakta ve bu temsili oluşturan bileşenlerin seçimi, okuyucunun söz konusu temsile yönelik duygularını doğrudan etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Tipografi, iletilen mesajın etkileşim gücünü derinleştiren ve anlam ile duyguyu pekiştiren bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Isley'e (2015:1) göre tipografi, yalnızca anlamları temsil etmekle kalmamakta, aynı zamanda duygular ve genel atmosfer hakkında da ipuçları sunmaktadır. Bu bağlamda, tipografinin görsel iletişimde güçlü bir araç olarak algıları şekillendirdiği, duyuları harekete geçirdiği ve iletilmek istenen mesajları aktardığı görülmektedir.

Tipografi, hedef kitlenin algılarını, taşıdığı anlam özellikleri aracılığıyla etkileyen bir yapıdır. Bu anlam özellikleri, tipografik ögelerin kültürel, bağlamsal ve psikolojik ilişkilerini kapsamaktadır (Akbudak, 2017:235). Bu doğrultuda tipografinin çağrışımsal etkilerinin oldukça çeşitli olduğu, bir metne ilişkin alımlayıcı yorumları yönlendirdiği ve çok katmanlı anlamlarla yüklü olduğu sonucuna varılmaktadır. Dolayısıyla, tipografinin göstergebilimsel ve anlamsal özelliklerinin hem alımlayıcı algısının şekillenmesinde hem de mesajın etkili biçimde iletilmesinde önemli bir rol oynadığı ifade edilmektedir. Tipografinin bu işlevleri doğrultusunda, göstergebilimsel yöntemlerin tipografinin nasıl anlam taşıdığını çözümlemeye yönelik kuramsal bir çerçeve sunduğu söylenebilmektedir.

KAMUSAL ALANLARDA TİPOGRAFİNİN KENT İMAJINA ETKİSİ

Her kentin kendine özgü bir hikâyesi bulunduğu kabul edilmektedir. Bu hikâye, yalnızca tarihsel birikim ya da kültürel mirasla sınırlı olmayıp, kentte yaşayan bireylerin gündelik deneyimlerini, kolektif belleğini ve ortak yaşam pratiklerini de içermektedir. Günümüzde kentlerin giderek daha karmaşık ve çok kültürlü yapılara sahip olması, bu hikâyelerin anlamlandırılmasını güçleştirmektedir. Bu nedenle bireylerin kentsel deneyimlerini anlamlandırabilmeleri için bir tür rehbere ya da yönlendirici işaretlere ihtiyaç duydukları ifade edilmektedir (Atamaz, 2017:149-152).

Kürkçüoğlu ve Ocakçı'ya (2015:366) göre kamusal mekânlar, yalnızca toplumsal buluşma alanları değil; aynı zamanda yoğunluk ve yayılma gibi geometrik biçimlerle tanımlanan morfolojik özelliklere sahip kentsel dokular olarak değerlendirilmektedir. Bu dokular, bulundukları konum, sosyo-kültürel yapı ve kullanıcı profiline bağlı olarak farklı sosyal ve psikolojik katmanlar üretmektedir. Böylece her kamusal mekân, kendine özgü dinamikleri ve örüntüleriyle kentsel yaşamın ayrılmaz bir parçası hâline gelmektedir.

Bu bağlamda, kamusal mekânların kent kültürünün gelişimi, dönüşümü ve pekiştirilmesinde kritik bir rol üstlendiği görülmektedir. Bu alanlar, bireylerin karşılaştığı nötr bölgeler olmanın ötesinde; karşılaşmayı teşvik eden, davetkâr, ikna edici ve bağlayıcı niteliklerle donatılmış platformlar olarak işlev görmektedir. İnsanları bir araya getirme, toplumsal etkileşimi artırma ve kolektif belleği güçlendirme özellikleri, bu mekânların kentsel bağlamdaki önemini daha da belirginleştirmektedir. Bu sayede, mekân ile birey arasında güçlü ve süreklilik arz eden etkileşimsel bir iletişim kurulurken kent kimliği ise, söz konusu etkileşimler aracılığıyla görünürlük kazanarak sürdürülebilir bir nitelik kazanmaktadır.

Analiz ve Anlamsal Çözümlemeler

Kamusal mekânların aynı zamanda farklı sanat ve tasarım disiplinlerinin bir araya gelmesini sağlayan platformlar olarak kullanıldığı da belirtilmektedir. Bu yapının, çevresel grafik tasarım olarak adlandırılan yeni bir tasarım disiplini şeklinde ortaya çıktığı, kurumsal kimliği destekleyen ya da biçimlendiren unsurlar sağlayan, mekâna karakter kazandıran ve cazibe ile merkezilik duygusunu artıran bir yapı sunduğu ifade edilmektedir (Atamaz, 2015:54). Kentsel alanlarda uyarıcı unsurlar yaratan temel faktörlerden biri ise, mekânla özdeşleşebilen ve kamusal alanlarda kullanılan tipografidir. Grafik tasarımın temel tasarım ögelerinden biri olan tipografi, rasyonel ve işlevsel nitelikleriyle güçlü bir iletişim aracı hâline gelmiştir. Tipografi, kentsel mekânlarda estetik ve metinsel bir dil olarak kullanılabilmekte, tasarlanarak istenilen mesajın hedef kitleye iletilmesini mümkün kılmaktadır (Ambrose ve Harris, 2014:6). Tipografinin bu özelliği, onu diğer tasarım faaliyetlerine kıyasla daha etkili ve dikkat çekici hâle getirmektedir.

Tipografinin yalnızca mimari yapılara estetik katmakla veya kimlik kazandırmakla sınırlı kalmadığı, aynı zamanda izleyicilerin psikolojilerini uyarıcı faktörlerle etkileyebildiği, davranışlarını ve yönelimlerini şekillendirebildiği belirtilmektedir (Kürkçüoğlu ve Ocakçı, 2015: 366). Bu doğrultuda, mekânda kullanılan tipografik unsurların, bireyleri yönlendirme, bilgi aktarma, bilgiyi pekiştirme, ikna etme ve aidiyeti artırma gibi işlevler üstlendiği ifade edilmektedir. İyi tasarlanmış bir tipografi aracılığıyla kent sakinleri ve ziyaretçilerin bilgilendirilmesi, yönlendirilmesi, eğitilmesi ve kente dair farklı yönlerden farkındalık kazanması

sağlanabilmektedir. Bu yolla, kamusal alanlardaki kişilerarası etkileşimin yönlendirilmesinde tipografinin önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Tasarlanmış tipografik ögelerin doğru biçimde kullanımı sayesinde, mekânsal deneyimin, mekân seçimi, etkileşim biçimleri, aşinalık algısı ve mekâna bağlanma psikolojisi üzerinde de etkili olabileceği değerlendirilmektedir.

Aşağıda yer alan rastgele örnekler aracılığıyla, mekân, tipografi ve kent imgesi arasındaki uyumun, göstergebilimsel çözümlemeler yoluyla anlam ilişkileri bağlamında kurulması amaçlanmıştır.

Son yıllarda, özellikle kentlerin popüler açık kamusal alanlarında tipografik kullanımlara sıklıkla rastlandığı gözlemlenmektedir. “I love [City]” ya da “I am [City]” gibi ifadelerin, temsil ettikleri destinasyonlarla özdeş hâle geldiği ve söz konusu kentlerin ruhunu ve kimliğini yansıttığı görülmektedir. Bu tipografik ögeler, bireylerin ziyaret ettikleri mekânlarla doğrudan ilişki ve etkileşim kurmasına olanak tanıyan birer metonimik göstergeye dönüşmüştür. Anlamsal yaklaşımlar doğrultusunda, gündelik çevrede yalnızca mesaj iletmek amacıyla kullanılan bu tür göstergelerin hem doğrudan hem de dolaylı iletişim kuran çok katmanlı anlamsal göstergelere dönüştüğü ifade edilmektedir. Bu durum, kentsel kültürün ifade edilmesi ve kent imgesinin yaygınlaştırılması açısından yeni olanaklar doğurmuştur (Papen, 2015:3). Bu sayede hem mekân güçlendirilmekte hem de sağlanan olumlu etkileşim yoluyla kullanıcıların mekâna olan bağlılık düzeyi artırılmaktadır.

Kent adlarını içeren harf yerleştirmeleri, çoğunlukla yoğun yaya trafiğinin olduğu alanlara, turistik merkezlere veya simgesel yapılara yakın konumlara stratejik biçimde yerleştirilmektedir. Bu yerleştirmelerin amacı hem yerel halk hem de ziyaretçiler açısından görünürlüğü ve erişilebilirliği artırmaktır. Amsterdam’da Museumplein Meydanı’na konumlandırılmış olan “I Amsterdam” yazısı (Şekil 1), kentin simgesel bir temsili hâline gelmiş ve unutulmaz bir deneyim arayan turistler için çekim noktası olarak konumlanmıştır. Ziyaretçilerin bu yazının önünde fotoğraf çektirmesi, kentle bağ kurmalarına aracılık eden keyifli anlar yaratmakta ve sosyal medya platformlarında bu görüntülerin ilgili anahtar kelimelerle etiketlenmesiyle bağlamsal etkisini fiziksel sınırların ötesine taşmaktadır.

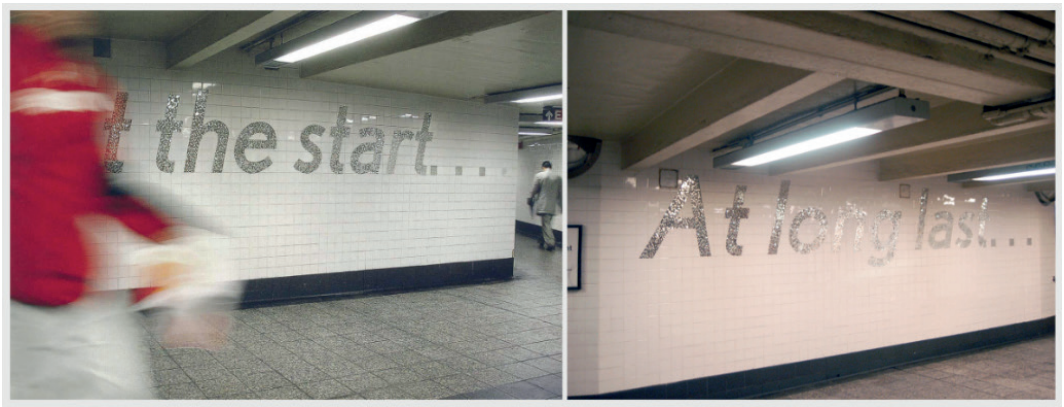
Şekil 1. KesselsKramer, I amsterdam, 2004, 3B tipografik yerleştirme (metal-harf uygulaması), Museumplein, Amsterdam.

"I Amsterdam" yerleştirmesi, Saussure'ün gösterge kuramı bağlamında değerlendirildiğinde tipografinin kendisi 'gösteren', Amsterdam'ın kapsayıcı, kozmopolit ve kültürel açıdan canlı kent kimliği ise 'gösterilen' olarak tanımlanabilir. Harflerin fiziksel biçimleri yalnızca kelimenin kendisini değil, bireysel aidiyet ve kolektif kimlik algısını bir arada çağrıştıran çok katmanlı bir sembolik yapıyı yansıtmaktadır. Peirce'ın yaklaşımı açısından ise yerleştirme, 'ikon' düzeyinde kelimenin görsel temsilini, 'indeks' düzeyinde Museumplein'daki konumuyla kentin kültürel merkezine işaret eden bir mekânsal göstergeyi ve 'simge' düzeyinde ise "I am" ifadesinin bireysel özdeşleşme çağrışımıyla bütünleşen "Amsterdam" kelimesini temsil etmektedir.

Kent adını içeren harf yerleştirmeleri, kent imajının küresel ölçekte inşa edilmesinde ve güçlendirilmesinde etkili bir kentsel markalaşma aracı olarak değerlendirilmektedir. Bu göstergelerin, kent sakinleri arasında duygusal bağları tetiklediği ve aidiyet hissini güçlendirirken aynı zamanda turist ve yatırımcıların ilgisini çekerek kente yönelik ilgiyi artırma potansiyeline sahip olduğu ifade edilmektedir (Kavaratzis ve Kalandides, 2015:1370). Amsterdam örneğinde, Museumplein Meydanı'nda yer alan "I am Amsterdam" yazısı, kentin canlı kültürü ve kozmopolit yapısıyla özdeş hâle gelmiş, kenti ziyaret eden bireylerde aidiyet hissi oluşturmaktadır.

Yön bulma sistemleri, karmaşık mekânsal çevrelerde bireylerin yönlerini kolayca bulmalarını sağlamak amacıyla geliştirilen, kent tasarımının önemli bileşenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentsel alanlar, üniversite kampüsleri, meydanlar, sokaklar ve toplu taşıma merkezleri gibi yoğun kullanım alanlarında işlev gören bu sistemler, yönlendirme işlevinin ötesinde, mekânın kimliğini ve kullanıcı deneyimini doğrudan etkileyen unsurlar hâline gelmektedir (Hölscher vd., 2012:362). Çoğunlukla tipografik ögelerin yoğun biçimde kullanıldığı tasarımlardan oluşan bu uygulamalar, bilgi aktarımını görsel bir dil aracılığıyla gerçekleştirmekte, kullanıcıya hem işlevsel hem de estetik bir deneyim sunmaktadır.

Şekil 2'de Sheila Levrant de Bretteville tarafından 1999 yılında New York Şehir Metrosu için tasarlanan "At the Start... At Long Last" başlıklı tipografik yerleştirmeler, bu yaklaşımın anlamlı bir örneğini teşkil etmektedir. New York'taki en uzun metro geçidinin giriş ve çıkış duvarlarına karşılıklı olarak yerleştirilen bu çalışma, aynalı ve parlak mozaiklerden oluşturulmuş tipografik ifadelerden meydana gelmektedir. "At the Start" ifadesi başlangıç noktasına, "At Long Last" ise varış veya bitiş noktasına işaret ederek kullanıcılara yön bulma sürecinde sembolik bir rehberlik sağlamaktadır.

Şekil 2. Sheila Levrant de Bretteville, At the Start... At Long Last, 1999, mozaik, metal ve seramik karışımı uygulama, Inwood-207th Street metro istasyonu, New York City.

Saussure'ün gösterge kuramı ve Peirce'ın gösterge sınıflandırması temelinde yapılan çözümlemede, tanımlama aşamasında, metin metro hattının başlangıç ve bitiş noktalarını belirten sözcüklerden oluşmakta, cümlelerin sonunda ise üç nokta yer almaktadır. Anlamlandırma aşamasında, Saussure'ün modeli doğrultusunda sözcükler, biçimsel nitelikleriyle 'gösteren', hem yönlendirme işlevi hem de rutin bir günün başlangıcını ve sonunu çağrıştıran zamansal döngüyle ilişkili kavramsal içerikleriyle ise 'gösterilen' olarak değerlendirilmektedir.

Gösterge Türü Sınıflandırması aşamasında ise Peirce'in yaklaşımı devreye girmektedir. Buna göre, yönlendirme işlevi nedensellik bağlamında bir 'indeks', zamansal döngüye yapılan göndermeler kültürel kodlar üzerinden bir 'sembol', biçimsel benzerlikler ise 'ikon' olarak çözümlenebilmektedir. Böylece tipografi, yalnızca işlevsel bir yönlendirme aracı değil, aynı zamanda farklı düzlemlerde anlam üreten çok katmanlı bir gösterge sistemi olarak değerlendirilmektedir.

Bu tipografik uygulama, yalnızca yönlendirme ve bilgilendirme işlevleriyle sınırlı bir araç olarak görülmemektedir. Aynı zamanda bireysel deneyimlerin kamusal alanla bütünleşmesine aracılık eden ve kolektif bellek oluşumuna katkıda bulunma potansiyeli taşıyan etkileşimli bir iletişim biçimi olarak değerlendirilmektedir. Tipografinin mekânsal bağlama yerleştirilmesi, izleyicinin mekânla kurduğu ilişkiyi işlevsel düzlemin ötesine taşıyabilecek bir etkileşim yaratmaktadır (Küçükerman, 1973:27-29). Bu durum, tipografinin kentsel imgeye katkı sağlayan bir temsil aracı olabileceğini ve toplumsal aidiyet duygusunun görünür kılınmasına zemin hazırlayabileceğini göstermektedir.

Özellikle kapalı kamusal mekânlarda, mekânın amacı ve işlevini pekiştiren tipografik kullanımlar, bireylerle bilinçli ya da bilinçdışı düzeyde etkileşim kurarak mekâna özgü karakteristik özelliklerin izleyicinin zihninde yerleşmesine katkıda bulunmaktadır (Calori ve Vanden-Eynden, 2015:30). Böylelikle bu tür uygulamalarda, tipografik öğeler mekânın temasıyla uyumlu bir atmosfer oluşturarak mekânın özünü güçlendiren bütüncül bir deneyim yaratmaktadır denilebilir.

Lizbon'da yer alan "Centro de Ciência Viva (Canlı Bilim Merkezi)" adlı bilim müzesinin fuaye alanı, bu yaklaşımın dikkate değer bir örneğini sunmaktadır (Şekil 3). Bilimsel teknoloji teması üzerine kurgulanan projede, odak noktası olarak 'ASCII (American Standard Code for Information Interchange)' sembolü seçilmiştir. Paneller üzerinde yer alan tipografik karakterler, bilgisayarlar ile teknoloji arasındaki ilişkiyi metaforik biçimde temsil etmek amacıyla özel olarak 'OCR-A' yazı tipiyle tasarlanmıştır. Bu yazı tipi, dijital teknoloji ve bilgi iletişimini çağrıştıran biçimsel özellikler taşıdığı için tercih edilmiş ve panellerin işlevsel ile estetik bütünlüğüne katkı sağlamıştır. Panellerin arkasına yerleştirilen LED ışıklandırma sistemi, tipografik düzenlemeyi yalnızca görsel açıdan güçlendirmekle kalmamış, aynı zamanda bu simgesel anlatımı mekânın atmosferine derinlemesine entegre etmiştir (FX Design, 2008:1).

Şekil 3. Nuno Gusmão, Giuseppe Greco, Vera Sacchetti ve Miguel Matos, ASCII Facade (Centro de Ciência Viva), 2008, tipografik cephe yerleştirmesi (OCR-A yazı tipiyle perfore metal levhalar ve LED ışık sistemi), boyutlar değişken, Lizbon, Portekiz.

Bu tipografik uygulama, Saussure'ün gösterge kuramı ve Peirce'ın gösterge sınıflandırması çerçevesinde incelendiğinde üç düzeyde anlam üretmektedir. Tanımlama aşamasında, paneller üzerinde kullanılan ASCII sembolleri 'OCR-A' yazı tipiyle işlenmiş ve LED ışıklandırmayla vurgulanmıştır. Anlamlandırma aşamasında, Saussure'ün modeline göre tipografik karakterler biçimsel özellikleriyle 'gösteren', dijital teknoloji ile bilgi iletişimi arasındaki bağı temsil eden kavramsal düzlem ise 'gösterilen' olarak belirlenmiştir. Yorumlama aşamasında ise, izleyicinin bu göstergelerle ilişki kurarak dijital çağ, teknoloji kültürü ve kentsel iletişim bağlamına yönelik çıkarımlarda bulunduğu kabul edilmektedir.

Gösterge türü sınıflandırması aşamasında Peirce'ın yaklaşımı uygulanmış ve 'OCR-A' yazı tipinin bilgisayar teknolojisine yönelik biçimsel benzerliği 'ikonik' düzeyde bir temsil olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra panellerin düzenlenişi, mekânın bilimsel işlevi ve kurumsal kimliğiyle kurduğu doğrudan ilişki üzerinden 'indeks' niteliği kazanmıştır. Böylece yapı, kullanıcıya hem mekânın kullanım amacını hem de bilim merkezinin araştırma ve öğrenme odaklı atmosferini sezdiren yönlendirici bir işaret sistemi oluşturmaktadır. 'ASCII' sembolünün dijital kültür, veri aktarımı, kodlama süreçleri ve bilgisayar aracılığıyla yürütülen iletişim pratikleriyle özdeşleşmesi, onun 'sembolik' bir gösterge olarak konumlandırılmasını sağlamakta ve kültürel çağrışımlarını genişleterek teknoloji temelli yeni bir anlam katmanı oluşturmaktadır.

Bu üçlü gösterge işleyişi bir araya geldiğinde, yerleştirme estetik bir tasarım unsurunun ötesine geçerek dijital çağın kültürel, bilimsel ve teknolojik referanslarını mekânsal deneyimle bütünleştiren çok katmanlı bir anlam üretim sistemi olarak çözümlenmektedir. Böylelikle hem mekânın okunabilirliğini artıran hem de ziyaretçiye modern bilgi teknolojilerinin düşünsel altyapısını hatırlatan bütüncül bir iletişim düzeni ortaya çıkmaktadır. Seçilen tipografik karakterler, metinsel düzeyde doğrudan bir mesaj iletmese bile, biçimsel ve kavramsal düzeyde güçlü bir tematik göndermeyi başarıyla aktarmaktadır. Bu bağlamda tipografik yerleştirme, mekânın kimliğini pekiştiren, bilgi ile tasarım arasındaki ilişkiyi görünür kılan bir kentsel iletişim biçimi olarak değerlendirilmektedir.

Kamusal alanlarda yer alan tipografik ögeler, salt estetik bir çekicilik sağlamanın ötesinde, bu mekânlara yönelik etkileşimi ve ziyaret sıklığını artıran güçlü birer iletişim aracına dönüşmektedir (Calori ve Vanden-Eynden, 2015:29). Şekil 4'te, Londra Finsbury Avenue Meydanı'nda Kellenberger–White Tasarım Stüdyosu tarafından tasarlanan "Alphabet Chairs (Alfabe Sandalyeleri)" projesi bu bağlamda dikkat çekici bir örnektir. Tipografik karakter formlarında şekillendirilmiş metal sandalyeler, fiziksel işlevlerinin yanı sıra anlam üreten göstergeler olarak kamusal alanda konumlanmıştır. Tasarımın "Rahatsız Bir Sandalyede Rahatlık Aramak (Seeking Comfort in an Uncomfortable Chair)" sloganı, kullanıcıyı doğrudan bir deneyim ve sorgulama sürecine davet etmektedir.

Şekil 4. Kellenberger–White, Alphabet Chairs (Alfabe Sandalyeleri), 2018, katlanmış metal levhalardan tipografik sandalyeler, ölçüleri değişken (her harf sandalye boyutunda), Finsbury Avenue Square, Broadgate, Londra.

Saussure'ün göstergebilim kuramı çerçevesinde "Alphabet Chairs" yerleştirmesinde kullanılan sandalyeler, biçimsel olarak 'gösteren' düzeyinde alfabenin üç boyutlu tipografik formlarını sunarken 'gösterilen' düzeyinde hem tipografinin soyut temsil gücünü hem de bireylerin konfor, ergonomi ve kamusal alan algısına ilişkin sorgulamalarını içermektedir. Peirce'ın üçlü gösterge modeli çerçevesinde değerlendirildiğinde, bu yerleştirmenin birden fazla düzeyde anlam ürettiği görülmektedir. 'İkon' düzeyinde harf biçimleri doğrudan görsel temsile karşılık gelmektedir. 'İndeks' düzeyinde sandalyelerin Londra'daki kamusal meydanda konumlanışı, oturma ve dinlenme pratikleri üzerinden mekâna işaret etmektedir. 'Sembol' düzeyinde ise alfabenin kültürel çağrışımlarıyla birleşerek kent yaşamı, toplumsal etkileşim ve kamusal mekânın paylaşımına yönelik çok katmanlı bir temsil oluşturmaktadır.

Tipografinin kent mobilyalarıyla bütünleşmesi, mekâna kimlik kazandırmakta ve izleyiciyle hem görsel hem de kavramsal düzeyde iletişim kuran bir yapı ortaya çıkarmaktadır. Bu yerleştirme, fiziksel bir oturma deneyimi sunmanın ötesinde kullanıcıyı mekânla diyaloğa giren bir katılımcıya dönüştürmektedir. Böylece, tipografinin çağrışımsal gücü ile fiziksel alanın işlevleri birleşerek çok katmanlı bir mekânsal ve kavramsal deneyim üretmektedir.

Berlin'deki 'Berlinische Galerie' adlı müzenin ön cephesine bitişik meydana yerleştirilen tipografik düzenleme (Şekil 5), siyah zemin üzerine sarı karelere yerleştirilmiş harflerden oluşan dikkat çekici bir tasarımdır. Bu dizilim, müze koleksiyonunda yer alan ve Berlin sanat tarihine önemli katkılar sunmuş 160 sanatçının ismini içermektedir. İsimler, hiçbir boşluk bırakılmadan ve kesintisiz bir yüzey oluşturacak biçimde düzenlenerek ziyaretçilerin algısını dönüştüren yoğun bir görsel deneyim yaratmaktadır (Berlinische Galerie, t.y.).

Şekil 5. Kühn Malvezzi, Markierung Glaslager (Alana Harf Yerleştirmesi), 2003–2004, asfalt üzerine harf yazılı yerleştirme (isim dizeleri ile kompozisyon), geniş ölçekte (ön avlu yüzeyi boyunca), Berlinische Galerie giriş meydanı, Berlin.

Göstergebilimsel açıdan değerlendirildiğinde, bu tipografik düzlem 'gösteren' düzeyinde 'Berlinische Galerie' koleksiyonunu oluşturan sanatçı isimlerinin harf formlarından oluşmaktadır. 'Gösterilen' düzeyinde ise hem müzenin kimliğini hem de Berlin'in kültürel hafızasını temsil etmektedir. İsimlerin birbirine bitişik, kesintisiz dizilimi, izleyiciyi belirli bir anlam arayışına yönlendirmektedir. Dikey veya çapraz okuma biçimleri sonucunda ortaya çıkan anlamsız kelime kombinasyonları, Berlin'in 1920'ler Dadaizm koleksiyonuna göndermede bulunan ironik ve metaforik bir anlatı yapısı ortaya koymaktadır.

Peirce'ın yaklaşımı bağlamında tipografik düzlem, 'ikon' düzeyinde doğrudan harflerin ve isimlerin görsel formunu yansıtırken 'indeks' düzeyinde Berlinische Galerie'nin mekânsal konumunu ve sanatsal üretimlerle ilişkisini işaret etmektedir. 'Simge' düzeyinde ise, Berlin'in modern sanatla, avangart yaklaşımlarla ve Dadaist ironiyle kurduğu tarihsel bağlamı sembolik olarak temsil etmektedir.

Ziyaretçilerin bu tipografik yüzey üzerinde bulunmaları, algısal bir etkileşim sürecini tetiklemektedir. Tanıdık ve yabancı isimler arasındaki geçişler, yetişkinler için eleştirel bir sorgulama alanı oluştururken çocuklar için bir oyun zemini niteliği kazanmaktadır. Böylece düzenleme, katılımcının deneyim düzeyine bağlı olarak değişen çok katmanlı anlam örüntüleri üretmektedir. Bu durum, tipografik tasarımın bulunduğu mekânın karakteri ve kullanıcıların algısal çeşitliliği doğrultusunda farklı anlam katmanları oluşturma potansiyeline sahip olduğunu bir kez daha göstermektedir.

Beş farklı tipografik uygulamanın incelenmesi, kamusal alanlarda tipografinin işlevinin sadece yönlendirme ya da estetik bir katkıyla sınırlı kalmadığını, bunun yanı sıra kentsel kimlik, aidiyet, kültürel temsil ve mekânsal hafıza gibi unsurlarla çok katmanlı bir etkileşim kurduğunu ortaya koymuştur. Her bir örnek, Saussure ve Peirce temelli göstergebilimsel çözümleme ile değerlendirildiğinde, tipografinin bulunduğu bağlama özgü biçimde anlam ürettiği, mekânın imgesel değerini pekiştirdiği ve kullanıcı deneyimini zenginleştirdiği görülmektedir. Bu bulgular, farklı coğrafi, kültürel ve sosyo-ekonomik bağlamlarda tipografinin kent imgesine yönelik ortak bir katkı potansiyeli taşıdığını göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tipografi ile içinde bulunduğu çevre arasındaki simbiyotik ilişki, görsel estetiğin ötesine uzanmakta ve biçim ile bağlam, kültür ile yaratıcılık arasında dinamik bir etkileşim oluşturmaktadır. Her bir tipografik uygulama, bulunduğu çevrenin özgün kimliğinin ve ethosunun bir yansımasına dönüştürülmekte ve sakinlerinin kolektif bilincinde karşılık bulmaktadır (Eraslan Yayınoğlu ve Susar, 2008:35-45). Hareketli kent metropollerinin kalabalık sokaklarından sakin kırsal bölgelerin huzurlu manzaralarına kadar tipografi, bir mekânın özüne hitap eden hikâyeler dokuyan sessiz bir anlatıcı olarak konumlandırılmaktadır.

Tipografinin yalnızca görsel düzenleme veya metinsel iletim aracı olmadığı, aynı zamanda kentlerin kimliğini şekillendiren ve kolektif belleği besleyen bir kültürel pratik olduğu bulgularla ortaya konmuştur. Çalışmada kullanılan göstergebilimsel çözümleme yöntemi, tipografik uygulamaların Saussure'ün 'gösteren–gösterilen' modeli üzerinden biçimsel ve kavramsal düzeyde nasıl anlam ürettiğini, Peirce'ın 'ikon–indeks–sembol' sınıflandırmasıyla da işlevsel, mekânsal ve kültürel bağlamlarda nasıl farklı göstergeler olarak işlediğini göstermiştir. Bu yaklaşım, tipografinin yalnızca estetik bir unsur olmadığını aynı zamanda yönlendirme, aidiyet, kimlik temsili, toplumsal etkileşim ve kültürel çeşitliliğin görünür kılınması gibi çok katmanlı işlevleri üstlendiğini ortaya koymaktadır.

Tipografik tasarımın yorum zenginliği, çoklu anlamlara imkân tanımakta, farklı bakış açıları ve yorumlar barındırılmaktadır. Bireyler bu tipografik peyzajlarda yol aldıkça, sessiz tefekkür anlarından toplulukla kurulan etkileşimlere kadar uzanan sürekli bir deneyim akışı ile karşılaşılmaktadır (Akbudak, 2017:246–247). Tipografinin dönüştürücü gücü, duyguların uyandırılmasında, içe dönük sorgulamanın tetiklenmesinde ve eyleme ilham verilmesinde görülmektedir. Kent duvarlarındaki grafiti örneklerinden, ziyaretçileri yönlendiren tabelalara kadar tipografi, kentsel ortamda kalıcı bir iz bırakmakta ve kolektif bilinçte yer edinmektedir. Bu yaklaşım ile tipografi, salt işlevsel rolünün ötesine geçerek kültürel ifade, toplumsal birlik ve mekânsal dönüşüm için güçlü bir katalizöre dönüşmektedir. Böylece bireylerin çevrelerini algılama ve onunla etkileşim kurma biçimleri de şekillenmektedir.

Bu çalışma ayrıca, tipografinin kentsel mekânlarda bireysel deneyim ile kolektif algı arasındaki etkileşimi güçlendiren bir araç olduğunu göstermektedir. İncelenen örnekler, tipografinin kent dokusu ile bütünleşerek hem mekânın kimliğini hem de kullanıcıların çevreyle kurduğu ilişkiyi dönüştürdüğünü kanıtlamaktadır. Özellikle kamusal alanlardaki tipografik müdahaleler, kentlerin görsel hafızasında kalıcı izler bırakmakta ve sakinlerinin kentsel deneyimini yönlendiren sessiz bir anlatı aracı işlevi görmektedir. Bu bağlamda tipografinin kent imgesini güçlendiren rolü, yalnızca görsel estetikle sınırlı kalmamakta; sosyokültürel bütünlük, toplumsal bağların pekişmesi ve kültürel sürdürülebilirliğe katkı sağlama boyutlarını da içermektedir.

Tipografik unsurların etkisi, metinsel bilginin iletimini aşan bir düzeye ulaşmıştır. Bir iletişim aracı olarak işlev görmesine rağmen tipografi, metinlere incelikli anlam katmanları eklenmesine ve çeşitli duygusal tepkilerin ortaya çıkmasına imkân

tanımaktadır (Lupton, 2014:14). Yazı karakterlerinin, puntoların, boyutların ve boşlukların stratejik kullanımıyla belirli bir ruh hâli çağrıştırılmakta, önemli noktalar vurgulanmakta ve bir mesajın algılanma ile yorumlanma biçimi şekillenmektedir. Ayrıca tipografik seçimler aracılığıyla kültürel göndermeler, tarihsel bağlamlar veya toplumsal tutumlar hatırlatılmakta ve böylece iletişim sürecine derinlik kazandırılmaktadır. Bu şekilde tipografik unsurlar, yalnızca bir metnin açık anlamını iletmekle kalmamakta izleyicileri bir yorumlama ve keşif sürecine davet ederek bireysel ya da grup düzeyinde etkileşimlere de teşvik etmektedir. Bu nedenle tipografi, anlamın hem aktarıldığı hem de birlikte üretildiği dinamik bir ortam işlevi görmekte, izleyiciler biçim ile içerik arasındaki diyaloga aktif olarak katılmaya davet edilmektedir.

Tipografinin çok katmanlı anlam aktarmadaki derin etkisi, kent silüetinin imgesinin şekillendirilmesinde ve güçlendirilmesinde kilit bir rol oynamaktadır. Bilgiyi iletme gibi işlevsel rolünün ötesinde tipografi, özellikle kamusal alanların canlı dokusunda insanlar arasında dinamik etkileşimlerin ve bağların kurulmasında bir katalizör olarak konumlandırılmaktadır. Tabela, sokak sanatı veya kentsel yerleştirmeler gibi özenle tasarlanan tipografik müdahaleler aracılığıyla şehirler, sakinlerinin kültürel, toplumsal ve tarihsel dokusunu yansıtan yaşayan tuvallere dönüştürülmektedir. Bu tipografik unsurlar, zamanda sohbetlerin tetiklenmesine, yaratıcılığın ilham verilmesine ve topluluk içinde aidiyet duygusunun güçlendirilmesine aracılık etmektedir.

Kamusal alanlarda tipografi, yaş, etnik köken ve sosyoekonomik statü engellerini aşan ortak bir dil hâline getirerek yeni bağlar kurulmakta ve kolektif bir kimlik duygusu pekiştirmektedir. Bir bina cephesini süsleyen eğlenceli bir duvar resmindeki el yazısı ya da bir topluluk duyuru panosundaki kalın harfler aracılığıyla tipografi, kamusal alanlara bireylerin çevreleriyle anlamlı bir şekilde etkileşime girmesi teşvik ederek bu alanlara karakter ve kişilik kazandırmaktadır (Calori ve Vanden-Eynden, 2015: 34). Tipografik müdahalelerin estetik niteliği, bir şehrin genel görsel kimliğine ve estetik çekiciliğine katkıda bulunmakta ve onu canlı bir kültürel merkez ve turistik cazibe merkezi olarak konumlandırmaktadır. Ayrıca bir arada var olan çok sesliliğin ve farklı bakış açılarının yansıtılmasını sağlayarak kültürel dokunun zenginleştirilmesine, kapsayıcılık ve çeşitliliğin desteklenmesine de katkıda bulunulmaktadır.

Bununla birlikte çalışma, seçilen örneklerle sınırlı olup daha geniş coğrafyalardan, farklı sosyoekonomik ve kültürel bağlamlardan tipografik uygulamaların incelenmesi gerekmektedir. Ayrıca tipografinin dijital medya, artırılmış gerçeklik ya da akıllı şehir teknolojileriyle birleştiği yeni formların ele alınması, gelecekteki araştırmalara ışık tutacaktır. Bu tür çalışmalar, tipografi–kent ilişkisini yalnızca estetik bir mesele değil, aynı zamanda toplumsal katılım, mekânsal aidiyet ve kültürel temsilin sürekliliğini sağlayan bir olgu olarak daha kapsamlı biçimde değerlendirmeye katkı sunacaktır.

KAYNAKÇA

Akbudak, S. (2017). Reklamlarda kullanılan yazı karakterlerinin semantik çözümlenmesinde bilişsel yaklaşımlar. *Medeniyet Sanat*, *3*(2), 230–249.

Ambrose, G. ve Harris, P. (2014). *The fundamentals of typography*. Bloomsbury Publishing.

Ambrose, G. ve Harris, P. (2014). *Grafik tasarımda tipografi* (B. Bayrak, Çev.). Literatür Yayıncılık.

Atamaz, E. (2015). Modern yaşamın tasarım eğitiminde yeni bir alan: Mekân grafiği. *Çukurova Üniversitesi I. Sanat Araştırmaları Sempozyumu* içinde (ss. 147–154). Adana.

Atamaz, D. E. ve Ergün, E. (2017). Doğal ve yapay ışığın mekânsal imaj yaratımına etkileri. *Yakın Mimarlık Dergisi*, *1*(1), 42–56.

Avar, A. A. (2009). Lefebvre'in üçlü (algılanan, tasarlanan, yaşanan mekân) diyalektiği. F. Doğan (Der.), *Dosya 17* içinde (ss. 7–17). TMMOB Mimarlar Odası.

Aytaç, Ö. (2023). Kent mekânlarının sosyo-kültürel coğrafyası üzerine notlar. *İdealkent*, *(29)*, 199–226.

Berlinische Galerie. (t.y.). *Facts and figures* [PDF]. Berlinische Galerie.

Brideau, K. C. (2013). *Book typography and the challenge to linear thought* [Doktora tezi, New York University].

Calori, C. ve Vanden-Eynden, D. (2015). *Signage and wayfinding design* (2. bs.). Wiley.

Cui, M., Zheng, C., Shi, W. ve Wang, Z. (2023). Research of the typography design for digital reading on mobile devices. F. Rebelo ve Z. Wang (Der.), *Ergonomics in design: The quarterly of human factors applications* içinde (ss. 110–121). AHFE International.

Çınar, A. (2013). *Modernizm, kent ve toplum*. Emin Yayınları.

Çiçek, M. (2016). Semiyoloji ve semiyotik üzerine düşünceler. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, *6*(2), 137–147.

Çulha, O. (2011). Göstergebilim tekniği kullanılarak Kanada fotoğraflarının incelenmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, *7*(13), 409–424.

Devişcemaloğlu, B. (2005). *Temel göstergebilim (semiyotik) kavramları üzerine bir inceleme* [Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi].

Duany, A., Plater-Zyberk, E. ve Speck, J. (2010). *Suburban nation: The rise of sprawl and the decline of the American dream*. North Point Press.

Eraslan Yayınoğlu, P. ve Susar, A. F. (2008). *Kent, görsel kimlik ve iletişim*. (1. bs.).

FX Design. (2008). *Typography in architecture: Centro de Ciência Viva, Lisbon*. FX Design.

Habermas, J. (2010). *Kamusallığın yapısal dönüşümü* (Y. Alogan, Çev.). İletişim Yayınları.

Hayta, Y. (2016). Kent kültürü ve değişen kent kavramı. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal*

Bilimler Enstitüsü Dergisi, *5*(2), 165–184.

Hölscher, C., Meilinger, T., Vrachliotis, G. ve Knauff, M. (2012). Wayfinding strategies in built environments. *Journal of Environmental Psychology*, *32*(4), 362–369.

Isley, A. (2015). *The typography and design of Alexander Isley*. CreativePro. https://creativepro.com/alexander-isley

Karakaş, M. (2019). Kent, mekân ve toplum: Mekân sosyolojisine giriş. M. Karakaş (Der.), *Kent, mekân ve toplum* içinde (ss. 15–40). Tezkire Yayıncılık.

Kavaratzis, M. ve Kalandides, A. (2015). Rethinking the place brand: The interactive formation of place brands and place meanings. *Environment and Planning A*, *47*(6), 1368–1382.

Kıran, A. (2009). Çağdaş bir düşünme biçimi olarak göstergebilim. *Dilbilim*, *2*(2), 1–16.

Küçükerman, Ö. (1973). Görsel bildirişim ve tasarım ilişkileri. *Yapı*, *(3)*, 26–37. Yapı-Endüstri Merkezi.

Kürkçüoğlu, E. ve Ocakçı, M. (2015). Kentsel dokuda mekânsal yönelme üzerine bir algı–davranış çalışması: Kadıköy Çarşı Bölgesi. *Megaron*, *10*(3), 365–388.

Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Blackwell.

Lupton, E. (2014). *Thinking with type* (2. bs.). Princeton Architectural Press.

Mumford, L. (1961). *The city in history*. Harcourt, Brace & World.

Özdemir, F. ve Kurt, H. (2021). Jan Tschichold'dan bugüne yeni tipografi. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, *4*(2), 86–101.

Özer, S. (2010). Geçmişten günümüze kent–çevre ilişkisi içinde çeşmeler. *Sanat Dergisi*, *13*(139), 129–134.

Özpolat, K. (2021). Afişte tipografik anlatımın algıya etkisi. *International Social, Mentality and Researcher Thinkers Journal*, *9*(67), 2740–2748.

Papen, U. (2015). Signs in cities: The discursive production and commodification of urban spaces. *Sociolinguistic Studies*, *9*(1), 1–26.

Rifat, M. (2019). *20. yüzyılda dilbilim ve göstergebilim kuramları 1*. Yapı Kredi Yayınları.

Sencer, Y. (1979). *Türkiye'de kentleşme*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Smith-Shank, L. D. (2019). Semiotics and the art curriculum. *International Encyclopedia of Art and Design Education*. John Wiley & Sons.

Telli, A. (2021). Richard Sennett'te kentsel mekân ve kamusal alan ilişkisi. Ö. Güven ve M. E. Kardeş (Der.), *Felsefede kent ve kent hakkı* içinde (ss. 185–197). Istanbul University Press.

Tümtaş, S. (2012). *Kent, mekân ve ayrışma: Kentsel mekânda ayrışma dinamikleri*. Detay Yayıncılık.

UN-Habitat. (2016). *World Cities Report 2016: Urbanization and development – emerging futures*. United Nations Human Settlements Programme.

Zhang, X. ve Wakkary, R. (2014). Understanding the role of designers' personal experiences in interaction design practice. *Designing Interactive Systems Conference 2014* içinde (ss. 895–904). Association for Computing Machinery.

GÖRSEL KAYNAKÇASI

De Bretteville, S. L. (1999). At the Start… At Long Last [Mozaik, metal ve seramik yerleştirme]. Inwood–207th Street Station, New York City. https://www.nycsubway.org/perl/artwork_show?7 (Erişim: 23.03.2025) (Şekil 2)

Gusmão, N., Greco, G., Sacchetti, V. ve Matos, M. (2008). ASCII Facade (Centro de Ciência Viva) [Tipografik cephe yerleştirmesi]. Lizbon, Portekiz. https://image.digitalinsightresearch.in/uploads/imagelibrary/Archive/designcurial/SKIN_06.jpg (Erişim: 23.03.2025) (Şekil 3)

Kellenberger–White. (2018). Alphabet Chairs [Tipografik kamu mobilyası yerleştirmesi]. Finsbury Avenue Square, Broadgate, Londra. https://kellenberger-white.com/project/alphabet/ (Erişim: 24.03.2025) (Şekil 4)

KesselsKramer. (2004). I amsterdam [3B tipografik kent yerleştirmesi]. Museumplein, Amsterdam. https://boardinginfo.com/wp-content/uploads/2018/12/I-amsterdam-sign-in-Amsterdam-in-the-Netherlands-1200x854.jpg (Erişim: 22.03.2025) (Şekil 1)

Kühn Malvezzi. (2003–2004). Markierung Glaslager (Letter Field Installation) [Asfalt üzerine harf yerleştirmesi]. Berlinische Galerie giriş meydanı, Berlin.

https://www.the-berliner.com/wp-content/uploads/2022/09/imago0162111201h-760x507.jpg (Erişim: 26.03.2025) (Şekil 5)